

BAYAT - AFYONKARAHİSAR YÖRESİ AĞITLARI

LOCAL LAMENTS OF BAYAT / AFYONKARAHİSAR

МЕСТНЫЕ ПЛАЧИ БАЯТА / АФЬОНКАРАХИСАР

Ümit Ünsal KAYA*
Şerife Burcu KAYA**

ÖZ

Ağıt söyleme geleneği, Türk toplumunun yaşantısında çok eskiden beri önemli bir yere sahiptir. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan bu gelenek sosyo-kültürel yaşamdaki değişimlere bağlı olarak yavaş yavaş yok olmaktadır. Bir kültürel değer taşıyan bu yöresel geleneğin derlenmesi, Türk kültür mirası içinde yer edinmesinin sağlanması çalışmanın temel amacıdır. Bu düşünceden yola çıkarak Afyonkarahisar-Bayat yöresinde söylenen ağıtlar derlenmiştir. İç Batı Anadolu'daki Afyonkarahisar ilinin Bayat ilçesinde kültürel miras olarak yüzyıllardır günümüze süregelen Bayat ağıtlarının kendine özgü söyleme şekli ve mitolojik hikayesi vardır. Ağıt söylemenin temelini vefat karşısında duyulan üzüntü, evlenme ve ayrılık gibi durumlar oluşturmuştur. Bu çalışmada Bayat yöresine ait ağıtların, bu yörede yaşayan 15 kaynak kişiyle yüz yüze görüşme yaparak video ve ses kaydı ile toplanıp yazıya geçirilmiştir. Uygun örnekleme tekniği ile oluşturulan çalışmanın örneklemini bu yörede ağıt söylemeyi bilen 15 kaynak kişinin söylediği 21 ağıt oluşturmaktadır. Kaynak kişilerin 13'ü okuryazar, 2'si okur-yazar değildir. Kaynak kişilerden tespit edilen ağıtların nesilden nesile sözlü olarak aktarıldığını gözlemledik. Ağıt içeriklerinin söyleyicinin sevdiğini kaybettiği durumlarda hissettiği üzüntüyü dile getirmek ve evlenerek ana evinden ayrılan kızına duyacağı özlemi ifade etmek amaçları ile dile getirildiğini tespit ettik. Çalışmanın sonunda ağıtların kültürel birikim taşıyan önemli kaynaklar olduğu ve bu ağıtlar sayesinde yörenin yaşam biçimi, coğrafyası, geçim tarzları ve günlük yaşayış biçimleri hakkında bilgiler edinebileceğimiz ortaya konmuştur. Bu ağıtların bölgenin kültürel birikimlerinin aktarılmasında önemli işlevi olduğu görülmektedir. Bu işlevin yok olmaması için yazılı kaynaklara aktarılmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayat ağıtları, Türk Halk kültürü, ağıt söyleme geleneği, sözel kültür, kültürel aktarım

* **ORCID:** [0000-0001-7662-8089](https://orcid.org/0000-0001-7662-8089), Öğretim Görevlisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, umitunsalkaya@gmail.com

** **ORCID:** [0000-0001-6814-077X](https://orcid.org/0000-0001-6814-077X), Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi – Afyonkarahisar / Türkiye, sbkaya03@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Kaya, Ü. Ü. & Kaya, Ş. B. (2023). Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları . *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , 1 (57) , 1-15 . DOI: 10.17498/kdeniz.1233142

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağtları

ABSTRACT

The tradition of singing laments has an important place in the life of Turkish society since time immemorial. This tradition, which is an important part of oral culture, is gradually disappearing due to changes in socio-cultural life. The main purpose of this study is to compile this local tradition, which carries a cultural value, and to ensure that it takes its place in the Turkish cultural heritage. Based on this idea, the laments sung in Afyonkarahisar-Bayat region were compiled. Bayat laments, which have survived for centuries as a cultural heritage in Bayat district of Afyonkarahisar province in Central Western Anatolia, have a unique way of singing and a mythological story. The basis of lament singing is the sadness felt in the face of death, marriage, or separation. In this study, the laments belonging to the Bayat region were collected and transcribed by video and audio recording through face-to-face interviews with 15 informants living in this region. The sample of the study, which was created with the convenience sampling technique, consisted of 21 laments sung by 15 informants who know how to sing laments in this region. 13 of the informants were literate and 2 were illiterate. We observed that the laments identified from the informants were transmitted orally from generation to generation. We determined that the content of the laments was expressed with the aim of expressing the sorrow felt by the singer in cases where he/she lost his loved one and expressing his longing for her daughter who left her mother's house by getting married. At the end of the study, it was revealed that laments are important sources of cultural accumulation and thanks to these laments we can obtain information about the way of life, geography, livelihoods and daily life styles of the region. We have seen that these laments had an important function in handing down the cultural repertoire of the region. We conclude that it is necessary to transfer this function to written sources in order not to let them disappear.

Keywords: Bayat laments, Turkish folk culture, lament singing tradition, oral culture, cultural transmission

АННОТАЦИЯ

Традиция пения причитаний занимает важное место в жизни турецкого общества с незапамятных времен. Эта традиция, являющаяся важной частью устной культуры, постепенно исчезает из-за изменений в социально-культурной жизни. Основная цель данного исследования - собрать воедино эту местную традицию, несущую в себе культурную ценность, и обеспечить ей место в культурном наследии Турции. Исходя из этой идеи, были собраны причитания, исполняемые в районе Афьонкарахисар-Баят. Баятские причитания, сохранившиеся на протяжении веков как культурное наследие в районе Баят провинции Афьонкарахисар в центральной части Западной Анатолии, имеют уникальную манеру пения и мифологическую историю. В основе пения причитаний лежит печаль, испытываемая перед лицом смерти, брака или разлуки. В данном исследовании причитания, относящиеся к региону Байат, были собраны и расшифрованы с помощью видео- и аудиозаписи в ходе личных интервью с 15 информантами, проживающими в этом регионе. Выборка исследования, созданная с помощью метода удобной выборки, состояла из 21 причитания, исполненного 15 информантами, которые знают, как поют причитания в этом регионе. 13 информантов были грамотными, а 2 - неграмотными. Мы заметили, что причитания, выявленные у информантов, передавались устно из поколения в поколение. Мы определили, что содержание причитаний было выражено с целью выразить печаль, которую испытывал певец в случаях, когда терял любимого человека, и выразить тоску по дочери, которая покинула дом матери, выйдя замуж. В конце исследования было выявлено, что причитания являются важным источником культурного накопления, и благодаря им

мы можем получить информацию об образе жизни, географии, средствах к существованию и повседневном стиле жизни региона. Мы увидели, что эти причитания имели важную функцию в передаче культурного репертуара региона. Мы пришли к выводу, что необходимо перенести эту функцию в письменные источники, чтобы не дать им исчезнуть.

Ключевые слова: Баятские причитания, турецкая народная культура, традиция пения причитаний, устная культура, передача культуры

1. GİRİŞ

Ağıtlar, insanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir (Elçin, 1990). Başka bir ifadeyle ağıtlar yüreğin titreyişi sonucu söylenen ve milli şairlerimizin en dokunaklısı olarak adlandırığımız ağıtlar, ölenin ardından dökülen gözyaşları ve çekilen gönül ıstırabının acı dolu terennümleridir (Yaldızkaya, 1992). Saraç (2022) bütün kültürlerde yaygın bir biçimde görülen yas tutma, ağıt yakma âdeti insanlık tarihi kadar eski olduğunu ifade etmiştir. Her ne kadar İslamiyet'te ölünün ardından aşırı şekilde ağlamanın yeri olmadığı bilinse de eski Türklerden günümüze cenaze törenlerinde sığıtçıların / ağlayıcıların varlığı reddedilemez (Şakalar, 2022). Bazen tek bazen de grup halinde ağlayan bu kişiler, cenaze evine gelen dost, akraba ya da komşuların da ağlamalarını sağlarlar.

İnsanlar, derinden etkileyen acıklı olaylar karşısındaki hislerini çoğunlukla ağıtlar söyleyerek dile getirmeye çalışmışlardır. Bu ağıtlardan çoğu vefat acısı ile söylenmiştir. Ayrıca gelin olup anasının evinden ayrılan kızlar, askere giden delikanlılar, sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalanlar için de ağıtlar söylenmiştir. Yöresel ağıtlar, bir bölgenin veya kabilesinin kültürel mirasını yansıtan, genellikle sözlü olarak nesilden nesle aktarılan şarkılardır. Bu tür ağıtlar genellikle toprak, tarih, mitoloji, aşk veya savaş gibi konuları içerebilir. Yöresel ağıtlar, bir bölgenin dilini ve müzikal geleneğini yansıtabilir ve bölgenin halkının kültürel kimliğini tanımlamakta önemli bir rol oynayabilir. Ağıtlar, genellikle birçok farklı amaç için söylenir. Bunlar arasında en yaygın olanlar şunlardır:

1.Tarih veya mitoloji: Ağıtlar, bir bölgenin tarihi olaylarını veya mitolojik hikayelerini anlatabilir. Bu tür ağıtlar, bir bölgenin kültürel mirasını koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran önemli bir araç olabilir.

2.Eğlence: Ağıtlar, bir topluluğun eğlence amaçlı olarak söylenen bir tür müzik olabilir. Bu tür ağıtlar, insanların eğlenmelerine, dans etmelerine veya bir araya gelerek sohbet etmelerine olanak tanır.

3.Aşk veya aşkınlık: Ağıtlar, bir kişinin aşkını veya aşkınlığını anlatabilir. Bu tür ağıtlar, genellikle romantik veya melankolik bir ton içerebilir.

4.Savaş veya cesaret: Ağıtlar, bir bölgenin savaşlarını veya cesur kişilerin hikayelerini anlatabilir. Bu tür ağıtlar, bir bölgenin insanların cesaretini veya direncini yansıtabilir.

5.Toprak veya doğa: Ağıtlar, bir bölgenin topraklarını veya doğasını anlatabilir. Bu tür ağıtlar, bir bölgenin insanların kendilerini veya evlerini tanımlayan bir tema olabilir (Yüce, 2017).

Baltaş (2000) ise yas dönemindeki insan davranışlarını üç bölüme ayırmıştır. Bu dönemler:

1. İnkâr: Ölen kişi ölü olarak kabul edilmez.
2. Kabullenme: Bu süre zarfında sessizlik vardır.
3. Uyum sağlama: Merhumun iyiliklerinden ve anılarından bahsedilir.

Yukarıdaki dönemler temel alındığında, ağıtlar 3. aşamada ortaya çıkar. Baltaş

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

(2000)'a göre yasin aşamalarındaki birey tutumları şu şekilde sıralanabilir:

1. Uyuşukluk ve duruma inanmama.
2. Ona özlem duymak,
3. Ağlama ve kızgınlık
 - 3.1. Dünyanın acımasızlığına ve tehlikesine duyulan kızgınlık
 - 3.2. Merhuma karşı kızgınlık,
 - 3.3. Ölüme neden olanlara, ölen kişinin arkadaşlarına ve yöneticilere kızgınlık,
4. Suçluluk ve utanç hissetmek,
5. Fazla enerji,
6. Dengesiz duygusal davranışlar,
7. Vefat eden kişi ile her bir olay ve durumun açıklanması
8. Fiziksel ve psikiyatrik sorunlar (s. 160).

Türk kültüründe ağıt söyleme/yakma geleneği, İslamiyet öncesi dönemden itibaren kültürümüzde var olan bir gelenektir (Elçin, 1990; Yıldızkaya, 1992; Şimşek, 1993; Şahin, 1994; Altınkaynak, 1996; Bali, 1997). İslamiyet'ten önceki dönemde ölen kişilerin ardından yapılan yuğ denen cenaze merasimlerde vefat eden kişinin ardından söylenen hüznü dolu şiirlere sagu denmekteydi. İşte atalarımızın söylediği bu sagular günümüzde ölen kişinin ardından söylenen şiirlere verdiğimiz ad olan ağıtların bilinen ilk örneklerini oluşturmaktadır. Türklerin asırlar boyunca türlü dinlere girip çıkmalarına rağmen bu gelenek devam etmiştir (İnan, 1976).

Çin kaynaklarından alınan bilgilere göre Hun döneminde ağıt yakma geleneği vardır. Hun hükümdarı Attila'nın vefatını anlatan kayıtlar buna örnek olabilecek niteliktedir. Kaynaklardaki bilgilere göre, Attila vefatından sonra bir tepeye getirilmiş, iyi ata binen süvariler bu tepenin etrafında Attila'yı öven ağıtlar okuyarak dönmüşlerdir. (Bali, 1997) Göktürkler döneminde Orhun Abideleri'nden edinilen bilgiye göre; Kül Tigin ve Bilge Kağan'ın cenaze törenlerinde çeşitli milletlerden birçok insan bir araya gelmiş, burada yas tutulup ağlanmıştır (Bali, 1997). Manas destanı başta olmak üzere pek çok anlatıda da ağıt geleneğinin izlerine rastlanır (Durbilmez, 2017: 30-31; Altınkaynak, 2022: 1-11).

Ağıtçılar genellikle ortak ifade kalıplarından yararlanarak doğaçlama söyler (Durbilmez, 2019: 30-33). Bu sebeple, ağıt söyleme geleneğinin yaşatılması için, ağıtçıların, kendisinden önce söylenmiş ağıtları dinleyip öğrenmesi gerekmektedir. Bu birikimden faydalanarak kişiler yeni ağıtlar yaratmaya başlar. Ağıtların, derin bir duygu yüküne ve içli bir söyleyişe sahip olduğu, sözcüklerin titizlikle seçildiği, ayrıca doğaçlama yoluyla ve dokunaklı bir ezgiyle dile getirildiği göz önünde bulundurulduğunda ağıt söylemenin gerçekten büyük bir yetenek işi olduğu tespit edilebilecektir (Yıldızkaya, 1992).

Ağıtlar, yanık bir ezgiyle söylenir. Sözlerin etkileyici, ürünü ortaya koyanın, olayı ve durumu işleyişinde, tasvir ya da benzetmeleri kullanımında başarılı olması, ezginin insanları derinden etkilemesi ve ayrıca ürünü beğenip kuşaktan kuşağa aktaracak doğal bir çevrenin bulunması o eserin geçmişten günümüze ulaşabilmesini sağlamaktadır (Kaya, 1999).

Anonim ağıtlardan başka “aşık” adı verilen sanatçılar tarafından söylenen ağıtlar da bulunmaktadır. Durbilmez'in tespitlerine göre, aşıklar tarafından söylenen ağıtlara “ağıtlama” adı da verilmektedir (2018: 127-130). Bayat yöresinde ağıt söyleme işi “ağıt yakma” deyimiyile ifade edilmektedir. Kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre ağıtlar, genellikle acıyı yürekten hisseden ve duygularını şiir şeklinde ifade edebilenler ya da ağıt yakmaya yetenekli kişiler tarafından söylenmektedir. Kına gecelerinde de ağıt söylenmektedir. Bunlara “kına ağıtı”, “gelin ağıtı”, denilmektedir. Kına ağıtları, kına gecelerinde geline kına yakarken bu konuda usta kadınlar tarafından söylenir. Usta kadınlar

ağıtı birkaç kişi birlikte söyler. Bu bakımdan ağıtlar, genellikle baştan sona bir kişi tarafından veya birkaç kişi tarafından söylenmektedir. Herkes sessiz bir şekilde ve ağlayarak kına ağıtını dinler. Bu sırada gelin ağlayarak anne ve yakınlarına sarılır. Bayat ağıtlarının hemen hepsinin bir hikâyesi bulunmakta ve bu hikâyeler, geçen olayla dinleyicilere bilgi vermektedir. Bayat'taki ağıtlar konularına ve söylenmesine vesile olan durumlara göre tasnifi şu şekildedir: vefat üzerine söylenenler ağıtlarda, geride kalanların acısı; kına gecesinde ve gelin olup anasının evinden ayrılan kızlar için söylenen ağıtlarda yoğun olarak kız anası ile gelin kızın duyguları işlenmektedir.

Bayat ilçesinin tarihçesine bakıldığında Oğuz Türklerinin Bayat boyu tarafından 1147'de bugünkü yerinde Bayat Çayının kenarında kurulduğu anlaşılmaktadır (Aydın, 1984). Türklerin atası Oğuz Han'dır. Oğuz Han'ın, Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han, Deniz Han adlarında 6 oğlu vardır. Her oğul Oğuz Han'a dört torun verir. Torunların toplam sayısı 24'tür. Oğuzların 24 boyundan biri olan Bayat Boyu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat (1203) döneminde bazı uç beyliklerin Afyonkarahisar yöresine atanması ile başlar. Barçınlı ve Han Barçın adlarıyla da anılan Bayat ilçesi İstanbul-Bağdat kervan yolu üzerinde olduğundan Bizans ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir konaklama yeri olmuştur. İlçenin nüfusu 2021 nüfus sayımına göre, genel olarak 7687'tür. Yüzölçümü ise 465 km²'dir. Afyonkarahisar-Ankara karayolunun üzerinde Afyonkarahisar'a 46 km uzaklıktadır (Afyon Valiliği, 2022).

Milli kültürümüzün önemli unsurlarından birisi olan ağıt söyleme geleneğinden tespit edilen bilgi ve örnekler bu çalışmada Bayatlı kaynak kişilerden derlenerek yazıya aktarılmış ve incelenmiştir. Bilindiği gibi, ağıtları sözlü tarih araştırmaları açısından değerlendiren çalışmalar da yapılmaktadır (Durbilmez, 2000: 87-105; Durbilmez, 2007: 299-317). Bu sebeple, milli değerlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlamak, gençlerin geçmişle bağını kuvvetlendirmek amacını da taşıyan bu makale, sözlü tarih araştırmalarına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca çalışmanın kültürel alanyazına katkıda bulunması ve yöresel ağıtlarla ilgili çalışmalara fikir verebileceği düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Afyonkarahisar'ın Bayat ilçesinde ikamet eden halkın arasından kaynak kişilerden derleme yaptığımız bu araştırmada, kendi evlerinde yüz yüze görüşme yapılan 15 kişiden yazarlık ses ve görüntü olarak kayıt altına alma yoluyla veri toplanmıştır. Veri toplama öncesi başvuru kaynak kişilere çalışmanın amacı net bir şekilde ifade edilmiş ve çalışma süreci için bu kişilerden yazılı onam formu alınmıştır. Okuma yazması olmayan katılımcılar için yakınlarının müşahitliğinde kendilerine onam formu okunmuş ve imza yerine bu katılımcıların parmak izleri alınmıştır. Araştırma sırasında sohbet havası oluşturulmuş, kaynak kişilerin cenazelerde, kına gecelerinde ve evlenen kızların evden çıkışı esnasında söyledikleri ağıtlar 2022 yılının Kasım ayı içerisinde derlenmiştir. Ağıt yakan kişiler bazen herkeşçe bilinen kalıplaşmış ağıtları, bazen de o andaki hislerle doğaçlama sözlerle oluşturdukları ağıtları dile getirirler. Yörede, erkekler ağıt söylemediği için kaynak kişilerin 15'i kadındır. Buna bağlamda, Şimşek (1990)'ın da belirttiği gibi erkek derleyicilerin ağıt derlemesi Anadolu şartlarında zordur. Bunun nedeni Anadolu kadınlarının her erleğin yanında ağıt, türkü, mani, ninni ve masal söylemeyi mehremiyet algıları ve dini hassasiyetleri neticesi reddetmeleridir. Bu bakımdan ağıtları derleme görevi bu çalışmada ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yakınlarını kaybetmiş kişilerden başlangıçta örnekleme dahil ettiğimiz 4 kaynak kişi ağıt söyleme aşamasında fikirlerini değiştirip araştırma örneklemeden ayrılmak istemişlerdir. Altınkaynak da (1996) derleme aşamasında benzer sorunu yaşamıştır ve kaynak kişilerin o anı tekrar yaşayıp acıya dayanamamış olmalarını gerekçe göstermiştir. Derleme sürecinde örnekleme yapmaya yetecek sayıda veri toplandıktan sonra, bulunan

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

ağıtlar kategorize edilmiştir. Cenazede söylenenler, kına gecelerinde ve gelin çıkarma esnasında dile getirilen ağıtlar olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

Derlemede başvurduğumuz kaynak kişilere (15 kişi) ait bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Kaynak kişilerin ad ve soyadları özellikle çalışmada kayda geçmesini kendileri istediği için açık şekilde verilmiştir. Katılımcı kaynak kişilere herhangi bir ücret ödemesi yapılmamıştır.

Tablo 1. Ağıt Derlemesi Yapılırken Görüşme Yapılan Kaynak Kişi Bilgileri

Sıra No	Adı Soyadı	Yaşı	Öğrenim Durumu	Mesleği
1	Fadime Yiğit	92	Okur-yazar değil	Ev hanımı
2	Emine Kazık	80	Okur-yazar değil	Ev hanımı
3	Satı Öztürk	70	İlkokul mezunu	Ev hanımı
4	Fadime Güllü	63	İlkokul mezunu	Ev hanımı
5	Şerife Başak	60	İlkokul mezunu	Ev hanımı
6	Meryem Savaş	62	İlkokul mezunu	Ev hanımı
7	Elif Yiğit	52	İlkokul mezunu	Ev hanımı
8	Nurcan Saraç	72	İlkokul mezunu	Ev hanımı
9	Fadime Duru	70	İlkokul mezunu	Ev hanımı
10	Meryem Karakuş	63	İlkokul mezunu	Ev hanımı
11	Melahat Kavruk	65	İlkokul mezunu	Ev hanımı
12	Meryem Ağdacı	60	İlkokul mezunu	Ev hanımı
13	Şerife Uçar	65	İlkokul mezunu	Ev hanımı
14	Satı Bayrak	60	İlkokul mezunu	Ev hanımı
15	Fadime Çolak	58	İlkokul mezunu	Ev hanımı

3. BULGULAR

Kaynak niteliği taşıyan kadınlardan elde edilen bilgiye göre, Bayat yöresindeki ağıtlar genellikle acıyı yürekte hissedilen, duygularını şiir şeklinde ifade edebilen ve ağıt yakmaya yetenekli kişiler tarafından ezgisel şekilde söylenmektedir. Ağıt yakma geleneğinin köyden şehre göç gibi sebeplerle eskisi gibi çok yaygın olmadığı, köylerde az sayıda kişinin ağıt yaktığı bilgisine ulaşılmıştır. Ancak ağıt yakma geleneği azalmış olsa da ulaşılan kaynak kişilerden derlenen ağıt örnekleri ile yöreye özgü kültürel mirasın aktarımında ağıtın etkilerine yönelik veriler elde edilmiştir.

Çalışmamızda 15 kaynak kişiden toplam 21 ağıta ulaşılmıştır. Ağıtların sözleri orijinaliği açısından herhangi bir düzeltme yapılmadan sunulmuştur. Kaynak kişilerin ağıt hikayeleri ve sözleri şu şekildedir:

Ağıt 1

Hikayesi: Fadime Çolak’ın önce annesi daha sonra babası vefat etmiştir. Bu ağıta babasının vefatı üzerine çektiği acıyı anlatmıştır. Metinde geçen ‘çıgra’ patika anlamındadır.

Ağıtın Sözleri:

*Kabirin yolu da babam bir ince çığra
Yolların düşerse de babam anama uğra
Kuzularımı seçtim geldim diye
Babam Anama da çok selam söyle
Evimizin önü da babam arpa kuyusu
Babamın benzi olmuş ayva sarısı
Babam azraile de can vermiş
Kuzuları görmeden gece yarısı*

Ağıt2

Hikayesi: Fadime Güllü, bu ağıtı annesinin ani vefatı üzerine söylemiştir. Ağıtın kısa bir bölümünü hatırlamaktadır. Ağıttaki duygunun etkisini artırabilmek için sıklıkla ‘gız anam’ ifadesinin eklendiği görülmüştür. Bayat ağzında ‘yozgun kuş’ sürüsünden ayrılan kuş anlamındadır.

Ağıtın Sözleri:

*Çaydan çıktın da gız anam paçaların yaş gibi
Geriye atarlar da gız anam kızgın taş gibi
İçimizden ayrıldın da gız anam yozgun kuş gibi*

Ağıt 3

Hikayesi: Fadime Güllü, ilk ağıtının ardından, gelin ettiği kızı için söylediği ikinci ağıtını da aktarmıştır:

Ağıtın Sözleri:

*Babamın sıkması da terzi biçimi
Ben ağlarım da babam çeker içini
Yığıvermişler de dışarıya anam ayrılık göçünü*

Sıkma sözcüğü bu ağıtta pantolon manasındadır. *Ayrılık göçü* ise gelin kızın çeyizi anlamında kullanılmıştır.

Ağıt 4

Hikayesi: Satı Öztürk, vefat eden annesini çok özlediğini ve içindeki acıyı bu ağıtle anlatmıştır.

Ağıtın Sözleri:

*Dolayıdır da bizim evler dolayı
Bizim alayımız da keklük alayı
Bulamadım da ayrılıkla ölüme kolayı
Bir kuşum idim de uçar idim havada
Ciğerlerim kavruldu gız anam kızgın tavada
Bayatın çeşmesi de ağlayı da bakar
Aktığı yerleri gız anam da kor gibi yakar
Benim anam babam da bana el gibi bakar
Anam derim melerim babam derim melerim*

Ağıt 5

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

Hikayesi: Elif Yiğit, amansız hastalıktan vefat eden kardeşine söylemiştir. Yiğit, bu ağıtında gurbette olması nedeniyle kardeşinin cenazesine gelemediğini anlatmaktadır. Bayat özellikle Belçika olmak üzere Avrupa ülkelerine işçi statüsünde çok göç vermiş bir ilçe olarak gurbet temalı ağıtlara sık sık rastlanmaktadır.

Ağıtın Sözleri:

*Havada uçan da bir kara leylek
Leyleğin ağzında da kınalı deynek
Giydirmişler de benim gardaşıma yakasız göynek
Gurbetin yolları da uzak gelinmez
Kimler ölür kimler kalır bilinmez
Gurbette olanın hali sorulmaz
Gurbanlar olurum gardaşım sana*

Ağıt 6

Hikayesi: Fadime Duru, kocasını amansız bir hastalıktan kaybetmiştir. Kendisi bu ağıtta kocasını çok özlediğini, geride kalan çocuklarının ve kendi acısını ağıda dökmüştür. Metinde geçen *kefeke taşı* kolay işlenen yumuşak taş anlamındadır.

Ağıtın Sözleri:

*Kolunda çantası içinde hapyı
Nereye gidiyon da kaderim kötü
Evimden çıktım da başım selamet
Hastaneye vardım da koptu kıyamet
Selma kızını da kime koydun emanet
Çeşmemizin başında da kefeke taşı
Silerim kurumaz da gözüümün yaşı
Ne diyeyim de ağlayayım da feleğin işi
Arpanın kellesi yerlere değer
Buğdayın kellesi de bağırimi döver
Benim yavrularım da boynunu burar*

Ağıt 7

Hikayesi: Şerife Uçar'ın kızı Elif, baba ocağına geri dönmüştür. Damat (güveyi) Mustafa, dağ başında koyunları otlatan kayınpederi ile konuşmaya gider. Bu sırada aralarında tartışma çıkar ve damat kayınpederini vurur. *Yeyin çok, efek* yaylada yetişen yabani yonca, *mavzer* ise eski bir tüfek türü anlamındadır. *Eğerli* Bayat yakınlarındaki bir dağa verilen isimdir.

Ağıtın Sözleri:

*Güveyim Mustafa parmağıynan vurdu
Yalvardım yakardım o geri durdu
Vuruldu dösümünden kanım akıyor
Alın ifademi canım çıkıyor
Yeyin olur Eğerli 'nin efeği
Mavzerdendir Mustafa 'mın tüfeği
Aman Elif aman ar demedin mi
Babanı vurmuşlar sen duymadın mı
Açıldı daireler kuruldu masa*

*Gelinlen kızım başladı yasa
Başımda kırıldı kuvvetli asa
Kıyma Mıstık kıyma tatlı canıma*

Ağıt 8

Hikayesi: Satı Bayrak'ın kardeşi araba çarpması sonucu hayatını kaybetmiştir. Bayrak, bu ağıtın sadece kısa bir bölümünü hatırlamaktadır. Bu ağıtta kardeşinin yaşadığı olayı anlatmaktadır. *Sekkaşı* Bayat'ın en yüksekte bulunan mahallesinin halk dilindeki adıdır.

Ağıtın Sözlere

*Çıkamadım anam sekkaşının bayırı
Canı candan anam da taksiciler ayırı
Taksi vurdukça benim gardaşım
Vallahi de baba deyî bağırı*

Ağıt 9

Hikayesi: Meryem Savaş bu ağıtı gelin olup baba evinden ayrılan kızı Burcu için söylemiştir. Kendisi ağıtında kız anasının duygularını ve kızın koca evinde karşılaşacağı sıkıntıları anlatmaktadır.

Ağıtın Sözlere

*Bizim evlerimiz de yaylara göçtü
Yaylaya varmadan da yol ayrı düştü
Eller zalımmış da bizi ayırdı seçti
Evimizin önü de anam bir dönüm avlu
Avlumuzun içinde de kıratım bağılı
Ağlayayım ağlayayım
Burcum da ciğerim dağılı
Gurbetin yolları anam urgandan uzun
Geleyim dedim anam sana da tutmadı dizim
Eller zalımmış da vermediler bana izin
Ağlarım anam ben de ağlarım*

Ağıt 10

Hikayesi: Fadime Yiğit, karaciğer yetmezliğinden vefat eden oğlu Ömer Yiğit için söylemiştir.

Ağıtın Sözlere:

*Aşağıdan gelen kuzum kır atlı
Kır atın üstünde kilimler katlı
Var mıymış dünyada kuzudan tatlı
Kuzum mu diyeyim ciğerim mi diyeyim*

Ağıt 11

Hikayesi: Nurcan Saraç, yıllar önce Belçika'da ikamet ettiğinde Bayat'taki annesi vefat etmiştir. Saraç, duygularını ve çektiği acıyı anlatmıştır.

Ağıtın Sözlere:

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağtları

*Anam öleli tutmuyor dizim
Ağlaya ağlaya kan doldu gözüm
Sen küsme anam da garip kızına
Gelemedim gavurlar vermedi izin
Yememiş ekmeği yutmamış suyu
İçinden çıkmıyor ah anam sızı
Niye kimsesiz öldün anam gurban olurum
Yok muydu anamın 5 dene kızı*

Ağıt 12

Hikayesi: Melahat Kavruk'un vefat eden eşi için yaktığı ağıt.

Ağıtın Sözleri:

*Evimizin önü kız anam da üzüm asması
Asmanın dalına anam kimse basmasın
Benim eşim de çok kırılır kimse küsmesin*

Ağıt 13

Hikayesi: Melahat Kavruk, önceki ağıtın ardından, vefat eden annesi için söylediği ikinci ağıtını aktarmıştır.

Ağıtın Sözleri:

*Yüce dağ başına da kız aman çıktım oturdum
Dört yanıma da lale sümbül bitirdim
Ellerin anası yanında da ben anamı yitirdim*

Ağıt 14

Hikayesi: Meryem Karakuş'un vefat eden annesi için söylediği ağıt.

Ağıtın Sözleri:

*Sabahınan kalktım hava bulutlu
Köyüme vardım da anamın kapısı kara kilitli
Şimden sonra da gelir diye gönlüm umutlu
Bayatın yolları urgandan uzun
Ölüm ile ayrılığı duydum tutmadı dizim*

Ağıt 15

Hikayesi: Meryem Karakuş'un aynı yıl içinde eşi de vefat etmiştir. Aşağıdaki ağıtta çektiği acıyı ve feleğe sitemini dile getirmiştir:

Ağıtın Sözleri:

*Saydım da bitiremedim de şu Bayat'ın taşını
Sildim de dindiremedim de şu gözümün yaşını
Kaç tane babayığiti verdim aklım almadı şu feleğin işini
Var git felek var git konma dalıma
Ölüm gelmiş de çıkma yanıma
Merdivenden inerken de ayağım kaydı
Siyah yazmanı da yellere mi aldı
Senin kuzuların da ellere mi kaldı
Var git felek var git dalım yok benim*

Bağrıma basacak yârim yok benim

Ağıt 16

Hikayesi: Emine Kazık'ın vefat eden babası için söylediği ağıt.

Ağıtın Sözlere:

Babamın da sağ elinde makası

Açılmadı da göyneğinin yakası

Kara yerler de olmuş babamın evi de kavak yakası

Ağıt 17

Hikayesi: Emine Kazık, vefat eden eşi için de aşağıdaki ağıtını aktarmıştır:

Ağıtın Sözlere:

Evimizin önünde de dolu desti

Destinin kulpunda da sam yeli esti

Yedi sene oldu benim evim de umudunu kesti

Kar mı yağdı şu Bayat'ın dağına

Ateş düştü ciğerimin bağına

Götürün benim evimi kendi evine

Yürü felek yürü gam değil gönüm

Eller bayramını eder şen değil gönüm

Ağıt 18

Hikayesi: Meryem Ağdacı'nın ağıtı, Eysenlik yaylasında yaşanan sel sonucu sulara kurban giden Dudu'nun eşi Mustafa'yı ve kundaktaki bebeği Gülşen'i anlatmaktadır. Mustafa'nın cansız bedeni Bayat'ın köyü olan Ağıören'de bulunmuştur. Deli Kamil, Mustafa'nın babası; Kezban gelin ise Mustafa'nın annesidir. Yıllar öncesinde yaşanan bu acı olay üzerine ağıt yakılmıştır. Sözlü kültürün unsuru olarak ağıtın, geçmişle bugün arasında bilgi aktarımı sağladığı görülmektedir. *Zaylar* sözcüğü yerel ağızda zayılar (kayıplar) manasında kullanılmıştır.

Ağıtın Sözlere:

Eysenliği kara duman bürüdü

Bürüdü bürümez seller yürüdü

Mustafam da şu Bayatta bir idi

Sebebim sebebim bulanık çaylar

Var mı benim gibi emeği zaylar

Ağıörende derler de yazısı vardır

Avcının ardında da tazısı vardır

Dokunmayın Mustafa'ma sizler de

Daha gün görmedik kuzusu vardır

Deli Kamil çorabını bağlıyor

Kezban gelin kekilini yağıyor

Dudu gelin Mustafa'm Gülşen'im diye ağlıyor

Sebebim sebebim bulanık çaylar

Var mı benim gibi emeği zaylar

Bugün hava ikinden de bulandı

Katil çaylar birbirine ulandı

Mustafa da Ağıören'i de dolandı

Sebebim sebebim bu katil çaylar

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

Dudu'm hiç durmaz ağlar

Ağıt 19

Hikayesi: Şerife Başak, bu ağıtı vefat eden annesi için söylemiştir.

Ağıtın Sözleri:

*Evimizin önüde de incir ağacı
Dökülmüş yaprağı da kalmaz ağacı
Doktorlar bulamadı sana iyi olur ilacı
Yayladan mı geldin de anam ellerin güllü
Hamamdan mı çıktın da anam saçların terli
Evindin mi ayrıldın kadın anam da vallahi gözlerin kanlı
Ne çoğumuş da anam şu bayatın korusu
Dayanamam anam vallahi sana doğrusu
Benim anam vallahi de benim ciğerimin yarısı*

Ağıt 20

Hikayesi: Şerife Uçar'ın kızı Eşe'yi gece zorla kaçırmaya çalışıyorlar. Jandarma önlerini kesip kızı kurtarıyor. Şerife Uçar bu ağıtta yaşanan olayı anlatmakta ve sanığa verilen cezayı yetersiz bulmaktadır.

Ağıtın Sözleri:

*Teperim teperim tepe delinmez
Dönerim bakarım sıla görünmez
Kör olsun gözlerin hakim efendi
Eşe için 15 sene verilmez*

Ağıt 21

Hikayesi: Kına ağıtı, gelin ana baba ocağından ayrılmasının getirdiği üzüntüyü yansıtmaktadır. Bu yöredeki insanlar arasında dilden dile aktarılmıştır. Bu ağıt, kına gecelerinde geline kına yakılırken birkaç kişi tarafından söylenir. İlk kim tarafından söylendiği bilinmemektedir. Yıllar boyunca ağıtta söyleyiciler tarafından çeşitli eklemeler yapıldığı ve bugünkü haline ulaştığı düşünülmektedir. Bu bakımdan anonim olan bu ağıtı kına gecesindeki herkes sessiz bir şekilde dinlerken çoğu kadının kendi evliliğini ya da evli kızlarını düşünerek ağladığı da gözlemlenmiştir. Ağıt içerisindeki *havasta* sözcüğü yerel ağızda hevesli manasındadır. Yine ağıtta geçen *koygun* sözcüğü yerel halk tarafından yoğun anlamında kullanılmaktadır.

Ağıtın Sözleri:

*Çattılar kazan taşını
Düzdüler gelin başını
Kız eşim kınan kutlu olsun
Bunda dirliğin tatlı olsun
Kınası karılır tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız anası kara yasta
Kız eşim kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Çorabımı ördünüz mü?*

Ben gidiyon gördünüz mü?
Ben gidince anam babam
Kıymetimi bildiniz mi?
Kız eşim kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Biner atın iyisine
Gider yolun kıyısına
Çağırın kızın dayısına
Kız dayısız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez
Kız kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Biner atın incesine
Gider yolun koncasına
Çağırın kızın amcasına
Kız amcasız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez
Kız amcasız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez
Kız eşim kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Ekmek pişirdim saçta
Esvap yudum kara taşta
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun
Anamın kirli yorganı
Uykusu tatlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Kız anam kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Gül ağacı budamışlar
Gülü koygun koksun diye
Kızı anadan ayırmışlar
Yaban ele gitsin diye
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Bakırımın kulpu gümüş
Doldurmuş sekiye koymuş
Kız anadan ayırın düşmüş
Kız anam kınan kutlu olsun
Orada dirliğin tatlı olsun
Kayınam sandığa varsa
Sandık vursa başın yarsa
Kumaş fistan bana kalsa
Ben giyinsem oğlu baksa
Kız anam kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Kütük gibi karıncalı
Yanı çifte görümceli

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

*Kız anadan eğriceli
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Babam pazara vardı mı
Alım yeşilim aldı mı
Şu da kızıma dedi mi
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orada ağzın atlı olsun
Alı da var moru da var
Çarşı çarşı yolu da var
Bir çelebi yâri de var
Kız eşim kınan kutlu olsun
Bunda dirliğin tatlı olsun*

SONUÇ

Anadolu ağıtları, Türkiye'de yerleşik halk kültürünün bir parçası olarak ortaya çıkmış olan ve genellikle halk tarafından söylenen, hikaye veya olayları anlatan şarkıları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Anadolu ağıtları genellikle aşk, sevgi, ayrılık, yoksulluk, savaş veya doğa gibi temaları içermektedir. Ayrıca, bazı ağıtlar tarihi olayları veya folklorik karakterleri de anlatabilir. Anadolu'da, ağıt söyleme geleneği, halk arasında yaygın olarak kullanılan bir şekilde kültürün bir parçasıdır. Ağıtlar, genellikle sözlü olarak veya müzik eşliğinde söylenir. Ağıtların bir kişi tarafından dile getirilebileceği gibi törene katılanların ağıt bentlerini paylaşarak sırayla ya da kına ağıtlarında olduğu gibi birkaç kişi tarafından topluca söylenmektedir (Çıblak, 2005). Ağıt söyleme geleneği, özellikle ağıtların söylendiği topluluklar arasında duygusal bir bağ oluşmasına ve hikayelerin aktarılmasına olanak tanır. Ağıt söyleme geleneği, genellikle cenaze törenleri, düğünler, bayramlar gibi özel olaylar sırasında söylenir. Ağıtlar, genellikle kadınlar tarafından söylenir, ancak erkekler de söyleyebilir. Bu gelenek, tarihi kökleri olan bir sanattır ve hala Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşatılmaktadır. Bu çalışma vesilesiyle Bayat yöresine ait ağıtlar hikayeleriyle birlikte kayıt altına alınmış ve sonraki kuşaklara aktarımı kolaylaştırılmıştır. Buna ek olarak elde edilen verilerin folklorik araştırmalara da katkı sunacağı ve yol göstereceği düşünülmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar insanların yaşadıkları acıyı ağıt söyleyerek hafiflettiğini ortaya koymuştur. Ağıtlar kişilerin duygularını aktarmada bir araç olarak kullanılmıştır. Ne yazık ki Bayat yöresindeki ağıtların çoğu kaleme alınıp yazıya dökülmediği için ve ağıtları söyleyen kişilerin ölümü neticesi unutulmuştur. Ağıtların, derin bir duygu yüküne ve içli bir söyleyişe sahip olduğu ayrıca doğaçlama yoluyla ve dokunaklı bir ezgiyle dile getirildiği göz önünde bulundurulduğunda ağıt söylemenin gerçekten büyük bir yetenek olduğu görülmüştür. Çalışmanın örnekleminde yer alan ve kimi zaman olay günü doğaçlama oluşturulan kimi zaman da başkasından öğrenilerek söylenen ağıtlarda, Bayat yöresine ait kültürel mirası genç kuşaklara aktarımının bu yolla yapıldığı görülmektedir. Böylelikle sözlü kültür aracılığıyla kuşaklar arasındaki bağın kuvvetlendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda ağıtların, kültürel mirasın nesiller arasında bozulmadan yüzyıllarca devamına katkı sağladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu katkının gelecek nesillere bir kültür mirası olarak kalıcı bir şekilde aktarılması için yapılan derlemelerde biçimsel onarımlara da ihtiyaç vardır. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bazı ağıtlarda mısralar hece ölçüsüne uyum sağlamamaktadır. Bunun için elde olan bu metinler üzerinde metin tamiri yapılmak suretiyle mısralar arasında hece bütünlüğü sağlanarak ilgili metinler alanyazına kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afyon Valiliği (2022). Bayat İlçemiz. <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/bayat>
- Altınkaynak, E. (1996). *Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi SBE DKT, Elazığ.
- Altınkaynak, E. (2022). “Manas Destanında Yas Tutma, Cenaze Merasimi ve Ağıt Söyleme Geleneği”, *Karadeniz*, S. 55, s. 1-11.
- Aydın, M. (1984). *Bayat-Bayat boyu ve Oğuzların tarihi*, Hatiboğlu Yayınevi.
- Bali, M. (1997). *Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Baltaş, Z. (2000). *Sağlık Psikolojisi*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Çıblak, N. (2005). Türk Halk Kültürü İçerisinde Mersin Ağıtlarının Yeri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 201-226.
- Durbilmez, B. (2000). “Tarihî Olay-Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies/ Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Volume/Cilt:2 Linguistics & Literature, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları: Gazi Magosa, 87-105.
- Durbilmez, B. (2007). “Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006)- Bildiriler*, Kayseri, 299-317.
- Durbilmez, B. (2017). *Türk Dünyası Kültürü-1*, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Durbilmez, B. (2018). *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*, 5. Baskı, Akçağ Yayınları: Ankara.
- Durbilmez, B. (2019). *Türk Kültür Coğrafyası, Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Kaya, D. (1999). Anonim Halk Şiiri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saraç, Ö. (2022). Sığıtçılık geleneğinden cenaze ağlama derneğine bir değişimin anatomisi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, 20-35.
- Şakalar, A. (2022). Kahramanmaraş yöresindeki ağıtlar üzerine bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 1031-1040.
- Şahin, N. (1994). *Yozgat Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, ERÜ SBE YLT: Kayseri.
- Şimşek, E. (1990). Kadirli'den Derlenen Ağıtlar ve Ağıtlar üzerine Bazı Düşünceler, Erciyes, 13(O152), 11-12.
- Şimşek, E. (1993). *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi.
- Yaldızkaya, Ö. F. (1992). *Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları*. İzmir: Bayraklı Matbaası.
- Yüce, H. (2017). Türk halk müziğinde ağıt yakma geleneği üzerine bir inceleme: Amasya yöresi. *Researcher: Social Science Studies*, 5(9), 158-171.